

Noam Chomskyren hizkuntz teorian

Pello Salaburu

HIRU GALDERA

1) Lerro hauek irakurtzeko pazientzia hartu duenak eta nik, lerroak hemen paratu ditudan honek, badugu elkarren artean konpartitzen dugun ezaguera—mota bat: bion hizkuntza, euskara, kasu honetan. Biok euskara ezagutzen dugu, hizkuntza horretan erlazionatzen bait gara. Beste herri batetan jaio denak ez du, normalean, ezaguera zehatz hau bere baitan eta hizkuntza diferentez mintzatuko da. Animaliek, gizonezko ez diren animaliek, ez dute hizkuntzarik eta ez dira, noski, euskaraz edo erdaraz mintzatuko. Elkarren artean nolabaiteko komunikaziorik baldin badute ere, horrek ez du zerikusirik giza hizkuntza bezala ezagutzen dugunarekin, natura diferentekoa bait da. Badirudi tximinoei hitzegiten erakutsi nahian dihardutenak ez direla honetaz jabetu.

Zein da dugun ezaguera horren natura? Nola deskribatu ahal dugu hitzegiten ikasi ondoren lortu dugun ezagumen horren natura? Nola zehaztu ahal da, azkenengoz, ikasi duguna? Zer konpartitzen dugu zuk eta nik, biok hemen paratuta dagoena ulertzeko gai baldin bagara, nahiz eta, beharbada, esaldi hau lehenengo aldiz irakurtzen dugun?

2) Zerbait ezagutzera iritsi gara. Badakigu zerbait badakiguna, zerbait horren xehetasunik oraingoz eman ez dugun arren. Zer bide kurritu dugu dakigun hori ikasteko? Nola ikasi dugu hizkuntza hau? Nola pasatu gara A egoeratik —ez genekien hitzegiten— B egoerara — hitzegiten dugu, ulertzen dugu, ulertzen gaituzte?

3) Behin ezaguera hori lortuz gero, nola jartzen dugu abiadan? Zergatik erantzuten dugu «gaixorik dago eta» batean, «gaixorik dagoelako» bestean, «gaixorik bait dago» hirugarrenean eta «gaixorik dagoenez gero», etabar luze batekin ez jarraitzeagatik?

HIRU ERANTZUN

Hiru galdera ditugu hor, hirurak oinarritzakoak eta edozein hizkuntzalarik bere buruari egin beharko lizkiokkeenak, hizkuntza ikertu nahi denean. Galdera sinpleak, gardenak, begien bistakoak. Hala eta guztiz, hizkuntzalaritzaren historia ez da, zoritxarrez, galdera horien erantzunaren historia.

Galdera horiek erantzuten saiatzen da Chomsky hemen aurkezten dugun idazlan informal honetan, eta ematen dituen erantzunak ere ez dira beren burua hizkuntzalaritzat jotzen dutenek berehalakoan onartzen dituztenen klasekoak:

1) Dakigun hori, zuk eta nik konpartitzen dugun hori, gramatika deitzen dugu. Gramatika horri esker konpontzen gara elkarren artean. Gramatika hori bat da, bakarra, unibertsala, eta hizkuntza guztien azpian dago. Gramatika hau berau, bat eta unibertsala, dago euskararen, frantsesaren, gaztelaniaren edo suediararen azpian, parametro unibertsal batzuk osatzen bait dute. Hizkuntza partikularrek ere badute, noski, beren gramatika partikularra, baina gramatika partikular hau gramatika unibertsalaren parametroen egokiera baino ez da. Hizkuntzalariak parametro unibertsal horien deskribaketa egiten saiatu behar du.

2) Gramatika Unibertsala sortzezkoa edo innatoa da. Jaiotzetik dator kigu. Gizaki osoari, geneek dakarkioten informazioan dago. Informazio hau ez da, horrela, berehala, azaltzen, ingurune sozial bat behar duelako. Ingurune sozial honek —haurra komunitate linguistiko batetan sortzen da— «piztu» egiten du informazio hura. Inguramendu sozial hori dela medio, elikadura egoki bat dela bide, haurrak hizkuntza partikular bat ikasten du; hots, haurra ez dator aldeztu aurretik kodifikatua frantsesez edo euskaraz hitzegiteko, baizik eta goian aipatu dudana B egoera edo maila lortzeko, edozein hizkuntza ikasteko, hizkuntza bat aukeratu egiteko. Horrela azaltzen da datu harrigarri hau: edozein haurrek, edozein lekutan, edozein hizkuntza ikas lezake eskatzen diren baldintza minimoak betetzen badira. Hori egiten du denbora labur batean, eta entzuten dituen datuak oso «degradatuak» direlarik. Proposamen ausarti hau —«innatismoa»— ez da berria, eta zientzilariek onartu izan dute (Popper, Eccles, Monod, besteak beste); baina Chomskyk formulatzen du lehenengo aldiz

explizituki: gu sistema biologiko bat garenez gero, sistema hau aldez aurretik ezarritako mugekin jaiotzen da. Horrela, badakigu eskuak besamuturrean aterako zaizkigula eta ez, adibidez, belarrietan. Badakigu heldutasunera iritsiko garela zehatz daitekeen epe batetan, badakigu gizonezkoei bizarra aterako zaiela edo bularrak haziko zaizkiela emakumezkoiei, etab. Badakigu, baita, hizkuntza ikasiko dugula eta hizkuntza hori osatzen duten hotsak muga hertsia batzuen artean erlazionatzen direla elkarrekin. Jokaera hau, beste zientzien parean jarri gero, nahiko koherentea da. Eta, azkenez, gainera dezadan haurrak lortutako ezaguera oso harri-garria dela hor ari bait dira oraingoz hizkuntzalariak ezagumen hori zertan datzan zehaztu ezinez.

3) Hirugarren galderak ez du erantzunik eta, beste gauzen artean, giza askatasunarekin erlazionatzen da. Horixe da, hain zuzen ere, sistema biologiko honek duen mugetako bat: gure kode genetikoak ez gaitu gauzatzen hori ulertzeko eta gure adimenak, gauza guztiekin gertatzen den bezalaxe, gainditu ezin duen eragozpen batekin topo egiten du.

CHOMSKY

Trotsky Asiara atzerriratzen zuten urte berean jaio zen Chomsky Pennsilvaniako hiriburu batetan, Filadelfian, 1928an. Hamazortzi urte zituela, sartzen da Unibertsitatean hizkuntzalaritza, matematikak eta filosofia ikastera. Zellig Harris-ekin ikasten du geroago Harvard-eko Unibertsitatean eta berehala hasten da irakasten Massachusetts Institute of Technology (MIT) delakoan. Bertan dihardu.

Ezagunago gure alderdian egin duen lan politikoagatik (anarko-marxismoaren barruan edo, kokatuko litzateke), munduko hizkuntzalari famatuenetakoa da. Lehen leerrokoa Ameriketara eta ukazinezko influentzia izan duena hizkuntzalarigoan, bere liburuak dozenaka hizkuntzataraz itzultzen dira. Eduki dituen eztabaidak klasiko bihurtu dira, bazter hautan haien berririk ez badugu ere: Searle filosofoarekin; nahiz eta kontra-koa izan, Chomsky eginiko lana «iraultzaile» deitu zuen hark. Monod biologoarekin (Nobel sariduna). Honen ustez, biologia aldetik ez dago eragozpenik Chomsky dioena onartzeko. Piaget psikologoarekin eduki zuen jardunaldi bat Parisen orain duela zortzi urte. Popper filosofo eta zientzilariak aipatuko du Chomsky behin baino gehiagotan bere lanean. Samuelson ekonomistarekin (Nobel sariduna hau ere) izan zuen eztabaida Harvardeko Unibertsitatean, oraingoz bizirik dago Bostongo zokoe-tan. Foucault filosofo marxistarekin ordu luzeez egon zen diskutitzen Amsterdam-eko telebistan, bata ingelesez eta bestea frantsesez mintzatzen zirela...

Zoritzarrez, gure artean, ez da hain aipatua: alde batetik berak egindako lana ez da gehiegi ezagutzen, arineketan irakurria izan bait da eta askotan gaizki ulertua. Bestaldetik, oinarrizko lan tekniko batzu itzuli gabe daude (azkenekoa, adibidez, oso garrantzizkoa, guztiz ezezaguna da. Hemengo alderdi hauetan, liburu horren berri dutenak gela txiki batetan sartuko lirateke. Irakurri dutenak, esku bateko hatzez kontatuko genituzke). Bestaldetik, berriz, Europako tradizioa hizkuntzalaritza mailan ez da Ameriketakoa bezalakoa eta, batez ere, Saussure–gandik hona teoria zenbaitek desarroilo handia hartu du hemen. Hau ere kontutan hartu behar den zerbait da. Hala ere, influentzia aldetik neurtzen badira gauzak kontu hauetan, ez dut uste hari dakioken hizkuntzalaririk aurki daitekeenik Europa osoan. Guzti honek egiten du Chomsky, 55 urte dituelarik, munduko zientzilari gorenetakoa bat.

Lehen etapa: «Syntactic Structures»

Atez ate jo zuen 28 urteko irakasle hark ehun orrialde eskaseko liburuxka batekin besapean, inor ere berotzen ez zitzaiola hura argitaratzeko. Denborarekin, *Syntactic Structures* bihurtu zen gramatika sortzailearen abiapuntu. Han biltzen dira labur–laburrean Chomskyren lana markatuko duten lerro maisuak. Oinarrizko ideia hauek nahiko sinpleak dira eta formulazio teknikoaren konplexutasuna alde batetara uzten baldin badugu, goian jarritako hiru galdera eta erantzunetan bil daitezke. Horretan gutxi aldatu da Chomskyren pentsamoldea, nahiz eta, jakina, formulazio teknikoek aldaketa nabarmenak izan dituzten.

Esan dudan moduan, ezaguera unibertsal horren berri eman behar da, «gramatika unibertsala»ren berri eman behar da. Horretarako, eredu orokor bat asmatu beharko du hizkuntzalariak eta hori egiterakoan, zientzia naturaletan erabiltzen diren prozedurek eskatzen dituzten baldintzapenak bete behar dira, teoria egoki batek eta datuek elkarren artean dituzten erlazioak ongi zehaztuz. Ez dago datu bilketarik teoriarik gabe, datuek bakarrik ez bait digute ezer ere esaten. Ezaguera horren erdua ideala da, noski, eta ideala den neurri berean, ez da inoiz ere zuzen–zuzenean agertuko datuetan. Eredu horrek hiztun batek hizkuntzan duen *gaitasuna* isladatzen du, baina gaitasun hori praktikan jartzen dugunean, *ariketa* mailan, hainbat gauzak parte hartzen du hor, ez hizkuntzak bakarrik: gure egoera, nekea, baldintza psikologikoak, etab. kontatu behar dira eta horietaz ez du hizkuntzalariak gehiegi esatekorik.

Gaitasun ideal horren mailan, ordea, beste gauza asko berezi behar dugu eta abstrakzio–maila desberdinak aurkituko ditugu: gaitasunaren arabera, hiztunak berezten ditu hots batzu eta esanahia ematen die fre-

kuentzia mugatu batetan dauden hots horiei. Hitzunak, hotsak eta esana-
hiak erlazionatzen dituen gramatika barruratu du. Gramatika horretan fon-
etika, sintaxi eta semantikazko kontuak ageriko dira: badirudi gramati-
karen konplexutasuna argien isladatzen duen osagaia sintaxia dela eta ho-
nen azalpena egiten saiatu beharko genuke. Semantika, hizkuntzatik kan-
po dagoen gauza askorekin erlazionatzen da (sinesmenarekin, adibidez)
eta zentzurik gabeko perpausak ere gure hizkuntzakotzat «har» ditzake-
gu:

(1) *garagardo botilek totoriko irabazi zuten itsuen maratoi geldia.*

Korapiloa, bada, sintaxian legoke. Hau, abstrakzio-maila bat da. Abstrakzio hori, ordea, beste abstrakzio baten azpian dago: sintaxi horrek sintaxi unibertsal baten aginduak (ideia kartesiarra hau) jarraitzen ditu. Hau jorratu beharko genuke, hauxe bait da gizakia karakterizatzen duen ezaugarri berezia: hauen argitan sintaxi partikularrak akzidenteak dira.

Badirudi beste eskoletako hizkuntzalarien joera nahiko desberdina dela eta anitzen kezka nagusia hizkuntza partikularrak ongi deskribatzea dela, nahasiz hizkuntzaren eredu teorikoa (burmuinarekin zuzenean erla-
zionatzen den zerbait) eta hizkuntzaren erabilera, psikolinguistikan, so-
ziolinguistikan, hizketa-egintzetan, etab. Kanpo hauek ez dagozkio,
Chmskyren ustez, hizkuntzalariari, baizik beste zientzilariren bati.

Konturatzen bagara, hiztuna elementu mugatu batzuek baliatzen da (ideia hau hizkuntz teoria gehienetan agertzen da), etenik gabe sortzeko perpaus diferenteak. Gramatikak, orduan, osagai sortzaile bat beharko du izan ezaugarri horren berri eman nahi baldin badu. Seinala dezadan, bai-
ta, «gramatika» hitzak erabilera anbiguo sistematikoa duela: hiztunak ba-
rruratu duena, alde batetik; hizkuntza baten deskribaketa esplizitua, bes-
tetik. Aipatu ditudan elementu mugatu horiek Erregela batzuek kombina-
tzen dira eta Erregela horiek, Berridazketa Erregelak (ikus Patxi Goenear-
ren *Gramatika Bideetan*) forma hau hartzen dute:

(2) $A \rightarrow BC$

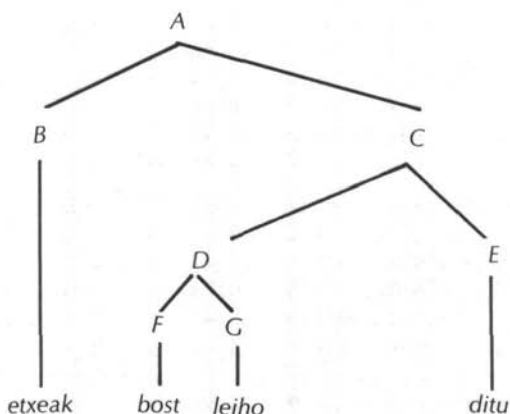
Azken batean, eskutartean erabiltzen ditugun gramatikak —eskoletan erakusten direnak, adibidez— horrelakoak ditugu, formulazio esplizitu-
rik ez duten arren eta «alderantziz» planteiatuta badaude ere:

(3) $BC \rightarrow A$

Horrela, elementu hau perpaus haren objektua dela esango da grama-
tika batean (B Aren osagaia) eta bestean, berriz, perpausak —edozein per-
paus— bi elementuz osatzen direla (Aren barruan B aurkituko da). Eta
hau ez da hitz-jokoa, norbaitek hala pentsa baleza ere: Chomskyren for-

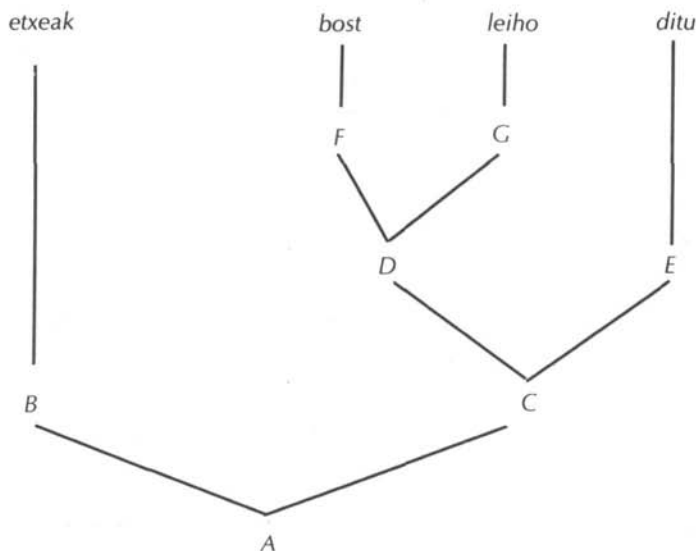
malizazioa, ona edo txarra, zehatza da, explizitua. Arrazoi horrengatik berorrengatik, faltsagarria, zientzia egin nahi denean beti bilatu behar duzun ezaugarria zainduz. Bestaldetik, ohizko gramatikek irakurlearen ezaumenen inkontzientera jotzen dute—begien bistako, eta horrengatik interresgarri, diren gauzak ezertarako ere azaldu gabe—: euskal gramatika bat hartu eta sintaxiaz zerbait ikusten bada han (morfologia mailatik ez dira pasako asko), ez da argi ikusiko han zergatik euskaldun batek ezin duen onartu «astoa erdi zaigu eta lau sagukume izan ditu» edo antzeko esaldirik. Irakurleak badaki, inkontzienteki, hori ezin dugula esan. Chomsky, ezaguera inkontziente horren formalizazio zehatz bat ematen saiatzen da. Nolanahi ere, hartzen badugu perpaus bat, honela azalduko luke gramatikari sortzaileak:

(4)

Horrekin batera, begien beste bistako gauza asko ere azalduko du (zergatik du, adibidez, «elkar» partikulak subjektuarekin bakarrik erreferentzia?). Xehetasunetan sartu gabe, gramatika tradizional batek ematen duen «informazioa» zehaztu nahi izanez gero, horrela formaliza genezake perpaus bera (nahiz eta, maizegi, honelako formalizaziook irakurlearen trebetasunaren esku uzten diren), kontutan hartu gabe formalizazio honek Erregelaren formaren baldintza matematikoak bortxatzen dituela:

(5)

Hor jarri dudun «arbola», Berridazketa–Erregelen formalizazioa da eta gramatiketan aurkitzen denaren arabera, Berridazketa–Erregelak gai izango lirateke edozein hizkuntzako perpausak sorrerazteko. Hori dela eta, Berridazketa–Erregelak behar bezala paratuz, perpaus hauek, adibidez, sor genitzake erdaraz:

(6) *la circulación ha sido desviada por el alcalde*

(7) *la circulación ha sido desviada por el camino*

Berridazketa–Erregela sorta berbera erabiliaz eta hitz bat bakarrik aldatuz, gaztelaniazko perpaus honetara iritsi gara.

Baina, hemen Chomskyren argumentazioa, hau honela egiten baldin badugu jeneralizazio handiak galdu egin ditugu. Lehenbiziko perpausak badu erlazio sistematikoa beste batekin (*el alcalde ha desviado la circulación*) baina ez, ordea, bigarrenak. Eta erlazio–mota sistematiko horretaz ere zerbait esan beharko luke gramatikak, hori hiztunak ongi dakien zerbait bait da. Gainera, Chomskyren eskolakoek burutu dituzten lanek erakusten dutenez, zenbait hizkuntza amerindiar (Mohawk–era, esaterako) ezin izango genuke Berridazketa–Erregelak bakarrik erabiliz azaldu. Horregatik, hizkuntza guztiak azaldu ezin ditugulako eta jeneralizazioak galdu egiten direlako (dirudienez, eginiko kalkuluen arabera, hizkuntza na-

tural bateko perpausak sorrerazteko 36 milioi sinbolotik gora beharko genuke, emandako erregelak bakarrik erabiliko bagenitu), Berridazketa—Erregeloi beste Erregela—mota diferentea gaineratu behar zaie: Transformazio—Erregelak aplikatu ondoren, pasibak agertuko litzaizkiguke (berdin galderetan, ezezkotan, etab.). Horrela, goiko bi perpausen kasuan, bi deribazio desberdinen parean gaude, itxuraz antzekoak direla ematen duten arren.

Honela bada, behin hizkuntza batetako Erregela guztiak zehazki eta explizituki formalizaturaz gero, esan dezakegu hizkuntza honetako hitzuenak gaitasuna duela hizkuntza honetan eta Erregela horiek bere haurtzaroran barruratu egin dituela. Arau horiei esker eta munduari buruz duen ezaguerari esker, dituen sinesmenei esker, etab., hitzegiteko gauza izanen da. Bestaldetik begiratzen badugu kontua, gainera dezakegu Erregela horien forma, Erregela—motak (Berridazketa—Erregelak, Transformazio—Erregelak) eta gramatikaren antolaketa orokorra, unibertsalak direla, hizkuntza natural guztiak agintzen dituen gramatika Unibertsalari bait dagozkio.

Bigarren etapa: «Aspects of the Theory of Syntax» (Teoria Estandarra)

Gramatika eta hizkuntzalaritzaz sortzailearen bigarren etapa, liburu honen eskutik datorkigu. Lan honek biltzen ditu urte guzti haietako (1956—1964) ikerketen ondorioak eta teoria osoaren aurkezpen gisa argitaratzen da birplanteiamendu orokorra egin nahian.

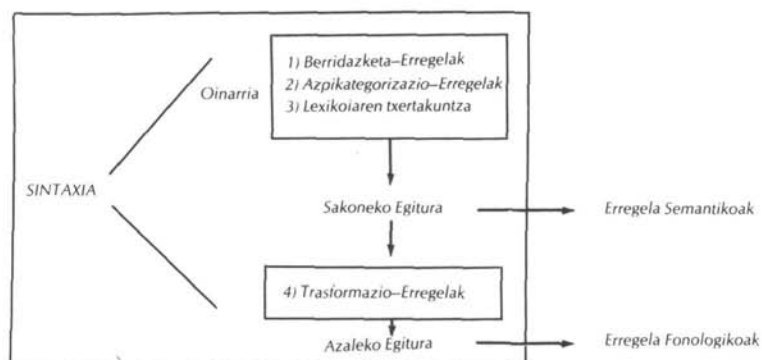
Bigarren eredu honetan osagai sintaktikoa bi zatitan banaturik dator: Sakoneko Egitura eta Azaleko Egitura. Sakonekoa, lexikoaren txertaketa eta esanahiarekin erlazionatua aurkezten da. Lexikoiaren txertakuntza bereziki lantzen da, azpikategorizazio—Erregelak ongi formalizaturaz eta Erregela horiek bete behar dituzten baldintzak ongi zehaztuz. Erregela hauek zehaztuko dizkigute aditzek har ditzaketan osagai edo komplementuak (ez esateko, adibidez, «ardoak gizona esan du» eta holakorik). Horrela, bada, sintaxizko oinarria Azpiosagai kategorialak eta Lexikoiak osatzen dute. Oinarriaren *output*—ari Transformazio—Erregelak aplikatzen zaizkio eta Erregela hauek beti ditugu beharrezko, perpausik sinpleenetan ere. Hau ez zen honela gertatzen aitzineko eredian, non oinarrizko perpausak Berridazketa—Erregelek zuzen—zuzenean sortzen bait zituzten.

Esanahia oinarrian zehazten da, hots, Berridazketa—Erregelei lexikoiak txertatzen diegunean. Transformazioek ez dute esanahi berririk gaineratzen (Chomsky konturatu zen honek problemak planteiatzen zizkiola ez bait zen beti egia, baina aurkitu zituen «salbuespenak» ez zituen aintzartat hartu) eta transformazioek ematen zutena, edo Azaleko Egitura, osa-

gai Fonologikoa Erregela Fonologikoez interpretatzen zuten. Horrela, orduan, *Aspects*-eko ereduak zatibiketa hau aurkezten digu: Oinarria (Berridazketa—Erregelak Lexikoia) eta azpiosagai Transformazionala. Hori guzti hori da sintaxia. Oinarria, bere aldetik, semantikarekin erlazionatzen da (perpausen «esanahia» ulertzen dugu) eta azpiosagai Transformazionala, berriz, osagai fonologikoarekin erlazionatzen da (perpausen «hotsak» gure hizkuntzakotzat hartzen ditugu). Ikusi bezala, sintaxiak bi osagai interpretatzaile ditu. Batak Sakoneko Egitura interpretatzen du; besteak, berriz, Azalekoa.

Ereduaren forma hauxe dugu:

(8)

Teoria Estandar (TE) deitzen den eredu hau *Syntactic Structures*-en aurkeztutakoaren antzekoa da, baina aise zehatzago (prozesu-pila bat formalizatzen da, lehenengo aldiz hitzegiten da Sakoneko edo Azaleko Egiturez, Transformazioak zehazten dira, etab).

TEk sekulako eragina izan zuen, eta garai hartatik aurrera hasi ziren gramatika sortzailearen barruan banaketarik handienak: semantika sortzaileak (Lakoff, McCawley, Ross, Kuroda, etab.) liburu honek markaturiko bidean segitu zuen gero eta sintaxi abstraktuagoa postulatu (Sakoneko Egitura eta esanahia gauza bera bihurtzen dira); interpretatibistek (hizkuntzalari—multzo txiki bat, Chomsky bera eta Jackendoff, besteak beste, barnean zirelarik) birformulatu egin zuten *Aspects*-eko ereduak, perpausen esanahia zehazterakoan Azaleko Egituran ageri ziren zenbait elementuren garrantzia azpimarratuz; eta Kasu-teoria (Fillmore), zeinek hurbiltzen bait zuen perpausen esanahia perpausok hartzen zuten itxurara, hizkuntzalaritza taxonomiko klasikoago batetara makurtuz, azken finean.

Hirugarren etapa:
«Lectures on Government and Binding» (Teoria Estandar Zabaldua)

Aspects argitaratu zenetik lanak ugaritzen hasi ziren. Era berean, gramatika sortzailearen baldintza soziologikoak aldatzen dira (hizkuntzalari gehiagok besarkatzen du teoria berria, Chomskyk lan politikoari ekiten dio eta behin baino gehiagotan detenitzen dute —Vietnam—eko gerraren kontrako protestak, beltzak, estudiantek Unibertsitatean, etab.—, urte batez Berkeley—n, USAko beste muturrurrean irakasten du) eta arrazoi horientatik edo, ez du berriz ere liburu amaiturik argitaratzen. Bai, ordea, oso garrantzizko bihurtuko diren artikuluak, nahiz eta, garai hartan, gutxi sinestu berak esaten zuena, semantika sortzaileak bait zuen arrakastarik handiena. Halere, pixkanaka pixkanaka, Chomskyk eskolari eman nahi dion norabide berria nagusitu egiten da eta, gaurregun, inolako dudarik gabe, Teoria Estandar Zabaldua (TEZ) bezala ezagutzen den korronea agertzen da gramatika sortzailearen barruan egiten diren lanetan, korrontetik hedatuen bezala. Horren expresio eta adierazpenik bilduena eta amaituena «Lectures on Government and Binding» (1981).

Azken hamabost urte honetan, hizkuntzalariak TEean planteiatutako arazoak konpontzen saiatu dira. Bi gauzak konturatu ziren berehala: Azaleko Egiturako zenbait elementuk (partikula batzuk, kuantifikatzaileak, galdegaia, etab.) esanahia zehazten dute. Lehen ondorioa: esanahia ez du Sakoneko Egiturak bakarrik mugatzen. Bestaldetik, berriz, oso gramatika deskribatzaileak burutzen ziren, baina konplexuegiak batzutan, eta indartsuegiak, beti: horrenbeste Berridazketa—Erregela, horrenbeste transformazio, azkenean hizkuntza natural bateko perpaus guztiak sorreraz zitezkeen, baina baita hizkuntzakoak ez ziren beste perpaus franko ere. Gramatikaren boterea mugatu egin behar da, Erregelaren baldintzak zehaztu, erredundantziak kendu. Gramatikak mugatuago behar du izan, hiztunak mugatuak dituelako gramatika posibleen bideak, hiztunak duen eza-guera, hasieran esan bezala, oso zehatza bait da, eta oso denbora laburrez bildua. Horrek esan nahi du gramatikak ezin direla hain «zabalak» eta boteretsuak izan.

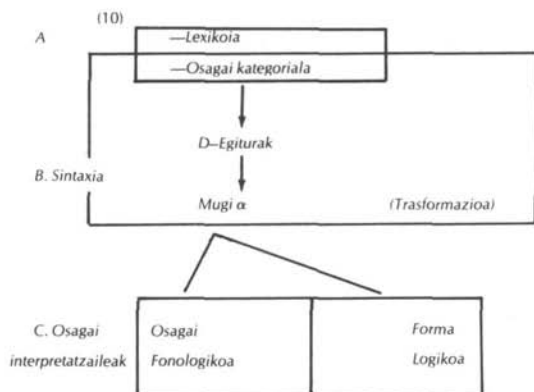
Garai horretan hasten dira Chomsky eta honen ikasleak Erregelak eta Erregelaren Baldintzak berezten. Dakigun moduan, Transformazio—Erregelak egin dezaketen zerbait, elementuak lekuz aldatzea da. Kontua, orduan, ez da zehaztea elementu X bat mugi dezaketen Erregelak, elementu hori lekuz aldatzeko zaindu behar diren baldintzak baizik. Hori nahiko diferentea da. Baldintzek mugatu egiten dituzte mugimendu posibleak, gramatikak aurkez dezakeen boterea ahulduz. Esan daiteke azken hamar urte honetako lana baldintza horiek zehaztea izan dela. Ondorioaz, hortik sortu den gramatikaren eredu teknikoak (ez dezagun ahantz, au-

kera teknikoan gainetik, azpian dagoen filosofia beti berbera dela) nahiko desberdin eta sinpleagoa da.

Eredu honetan, lexikoian ematen da artikulua lexikoen informazio guztia (zer diren, aditza, adjektiboa, etab.; nolako osagarriak hartzen dituzten buruek: IS bat edo bi, etab.). Informazio hau lexikoian bakarrik agertzen da, inon ere ez gehiago. Horrela, ez dugu Berridazketa-Erregelen beharrik, horiek dakarten informazioa, nolabait ere, lexikoiak ematen duen informazioan bilduta bait dago. Lexikoiko elementuen antolaketa kategoriala X-barra deitzen den aldakiren batetan biltzen da (horretan ere formalizazio orokor unibertuala jarraituz). Hori guzti hori zuzenean islatatzen da D-Egiturretan (ingelesez D-Structure —Deep Structure—tik—«Sakoneko Egitura»). D-Egiturrei Trasformazio-Erregela aplikatu dakieke, baina Trasformazio-Erregela bat bakarra dugu oraingoan («Mugi α ») eta horrek esaten duena honela zehatz daiteke: mugi edozein elementu nahi den lekura. Hala ere, Erregela honek independenteki motibatuta dauden baldintza abstraktuak zaindu behar ditu eta ematen diren mugimendu guztiak muga hertsia batzuren barruan daude. «Mugi α »ren ondorioz, S-Egiturretara iristen gara eta hauek Osagai Fonologikoak eta Forma Logikoak interpretatzen dituzte. Forma Logikoko Erregelak direla bide badakigu, adibidez

(9) *Jonek bere etxea erre du*

perpasean, «bere» partikularen aitzinkari eta erreferentzia «Jon» dela eta ez beste elementuren bat. Horrelako «barruko» interpretazioak aurkitzen ditugu Forma Logikoan. Kontura gaitetzen osagai interpretatzaileak ez direla Sakoneko Egitura edo antzeko deusekin erlazionatzen, S-Egiturrekin baizik (lehenago Azaleko Egitura deitzen gulerenaren kidea, berdina ez bada ere). Oraingo ereduaren forma, hau dugu:

Eredu hau baldintza orokor batzuen azpisistemek erregulatzen dute eta baldintza hauek, nolakoak diren hizkuntzak, maila batean (S-Egituretan, Forma Logikoan, etab.) aplikatzen dira. Baldintza abstraktu hauek sei dira —X—barraren printzipioa kontatu gabe—, baina, seguraski ere, gutxiagotan bil daitezke:

- 1) Uztardura teoria (Bounding Theory)
- 2) Gobernu teoria (Government Theory)
- 3) Paper tematikoen teoria (0 Theory)
- 4) Lotura teoria (Binding Theory)
- 5) Kasu teoria (Case Theory)
- 6) Kontrol teoria (Control Theory)

Ez dut hemen astirik hauen xehetasunik emateko; baina burutu diren lanetan (MITeko tesiak bereziki) argi ikus daiteke bakoitza independenteki motiba daitekeela alde batetik, eta elkarren artean erlazio hestutan daudela, bestetik. Printzipio horiek printzipio unibertsalak dira eta ikertu diren hizkuntzetan argi ikusten dira (ingelesez, frantsesez, espainolez, txineraz, japonieraz, etab). Hala ere, unibertsalak izanik, hizkuntzak hizkuntza aldakuntza parametrikoki zerbait onartzen dute eta horrela ez dira berdin-berdin ematen hizkuntza guztietan. Badirudi printzipio abstraktu hauen arabera azal daitezkeela hizkuntza naturalak eta hizkuntzen arteko desberdintasunak (hiztegia salbu) aldakuntza parametrikoki minimo horrek zehazten dituela. Hori, gramatikalarik sortzailea hasieratik bila ibili denaren ondorioa da: haurrak genetikoki prestaturik daude hizkuntza irakaste-ko, hots, eraikitzen dituzten gramatikak muga hertsia batzuetan biltzen dira, goiko baldintza horiek markatzen dituzten mugetan, hain zuzen ere. Muga horien barruan onar daitezkeen aldakuntzek expikatzen dituzte azalean hain diferente agertzen zaizkigun hizkuntza naturalak. Printzipio horiek expikatzen dute, baita, azalean hain diferente diren hizkuntza natural guztiak oso antzekoak direla eta, azken batean, euskaratik frantsesera edo errusierara ez dagoela horrelako saltu izugarririk.

Esan dudan moduan, «mugi α » Erregelak (α da edozein elementu, IS baita) erlazionatzen ditu D-Egitura eta S-Egiturak. Argi dago, Erregela bakar honen aginduz elementu bat lekuz aldatzen da, hau da, sortzen den ordena aldaturik gelditzen da eratorpenaren azkenera. Honek, aldez aurretik agindutako orden bat dakartela perpausak (orden «kanoniko» bat edo) adierazten du: ingelesak, adibidez, IS A IS eskatzen du. Orden kanoniko bat onartzen baldin bada, eta orden hori mantentzen ez duten perpausak ere esaten badira, «mugi α » edo antzekoren bat postulatu beharko

da. Zer gertatzen da, ordea, euskararen gisako hizkuntzetan, non hitz-ordena, itxuraz bederen, nahiko librea baita? MITen burutu diren lanen arabera, kasu hauetan ez legoke «mugi α »rik, ez legoke inolako mugimendurik, baina bai, ordea, haren papera betetzen duen beste erregela orokor bat: «Har FG» («Funtzio Gramatikala hartu»). Hori gertatzen da japonieraren kasuan (Chomskyk zuzenean eztabaidatzen du kasu hau) eta beste hizkuntza zenbaitetan. Batek daki zer gertatzen den euskararekin, horretarako lan xeheak egin behar bait dira (itxuraz ez dagoela mugimendurik ematen du).

Nolanahi ere, gramatika sinpletu egin da guztiz, erraztu, argumentazioa konplexuagoa den arren ez dago oinarriko erregelarik, ez dago Trasformazio-Erregela bat baizik; bestaldetik, sortutako kateek baldintza abstraktu batzu bete behar dituzte. Ez dago *Trasformazio orokor* edo partzialik, ez eta beharrezko edo aukerazkorik ere.

Hemen, teknizismoetan sartu gabe, ingelesezko adibide bat paratuko dut. Aldez aurretik ontzat jo behar ditugun onarpen batzu eman behar ditut, horiek beste nonbait zehaztuta daudelako, hots, horiek ez dute adibide hau bakarrik azaltzen, ingelesezko perpaus guztiak baizik. Horregatik ez ditut hemen arrazoinduko; besterik gabe ontzat hartuko ditut. Adibidea klasiko da.

Ingelesez, perpaus honen bi aldakiak aurkitzen ditugu hizketan:

(11) *John — seems — to be — nice*
Jonek — ematen du — izan — jatorra
 (Jonek jatorra ematen du)

(12) *it — seems — that — John — is — nice*
hark — ematen du — -(e)la — Jon — da — jatorra
 (Ematen du Jon jatorra dela)

Nondik sortu dira bi aldaki horiek? Lehenagoko eredueta, «igoerako aditzek» zizutzen propietateei esker edo, azaltzen ziren horrelako perpausak, transformazioak zirela medio, ingelesaren kasuan, noski. Adibide hauek ez lukete, beharbada, balioko euskararen kasuan.

Esan dugun moduan, lexikoian zehazturik dator artikulua lexikoei buzurko informazioa, eta erregularitateen artean dauden salbuespenak ere. Gauzak horrela, «seems» aditzaren kasuan esan beharko dugu (informa-

zio guzti hau lexikoian dago) paper tematikodun edo paper tematikorik gabeko subjektuak onartzen dituela:

- (13) «*John seems*»
(Erreferentzia bat dago Jon-en kasuan. Badakigu pertsona bat dela, badakigu eduki semantikoa duela).

- (14) «*it seems*»
(«it» hori hutsa da, ez du eduki semantikorik, ez du inolako erreferentziarik. Paratu dudana «it» hori eta beste perpaus honetako «it» hau guztiz desberdinak ditugu: «Felipe saw it»)

Kontura gaitezen euskararen kasuan ere antzeko zerbait gerta daitekeela. Kasu batzutan «eman» («dar») aditzak eduki semantikodun subjektua eskatzen du (perpauetan zuzenean eta argitan agertu behar duen ala ez beste kontua litzateke). Beste kasu batzutan berriz, «eman» («parecer») aditzak eduki semantikorik gabeko subjektua eska lezake: «ematen du euria egingo duela».

Ingeleseaz, «seems» aditz-forma horrek badauka bere berezitasuna: har dezake «that» (-(e)la) perpausa, edo urratu egin dezake -(e)la hori.

- (15) [*it seems (that (...))*]

$$\begin{array}{ccc} & & \overline{P} \\ P & & P \end{array}$$

- (16) [*John seems (to ...)*]

$$\begin{array}{ccc} & & \overline{P} \\ P & & P \end{array}$$

Goian jarritako printzipio horietako batek esaten digu (kasu teoriak) eduki fonetikoak duten IS guztiek kasua behar dutela (ez kasu morfologikoa, kontuz! Kasu abstraktuari buruz ari naiz hemen) eta badakigu, beste aldetik, kasua preposizioek edo aditz jokatuek (inflexiodunak) bakarrik eman dezaketela.

Gauza guzti horiek kontutan hartu ondoren, gure gramatikako lexiko eta azpiosagai kategorialaren isladapenak ondoko katea hau ematen digu (hau izango da D-Egitura):

- (17) *seems (John to be nice)*

Begira zer gertatzen zaigun orain D-Egitura honetan:

1) Ingeleseaz perpaus guztiek subjektu «ageria» behar dute eta «seems» horrek ez dauka.

2) «John» IS horrek ez dauka kasurik: ez dago kasua eman dakioken

preposiziorik eta, gainera, aditza jokatu gabe da (bi kasu emaleak horietan lirerateke).

D-Egiturari «mugi α » aplikatu behar zaio: Erregela honen arabera eta aginduz IS bat mugitu daiteke, baina nora? Argi dago mugitu behar duguna «John» dela. Nora? Gramatikan agertzen zaigun beste printzipio batengatik, eduki semantikorik gabe baina subjektua ager daitekeen lekura bakarrik mugitu daiteke α : «seems» aditzak subjektua behar du (Argumentu bat bait du leku horretan: leku horri A-lekua deituko zaio), baina subjektu horrek ez du paper tematikorik, lehenago esan dudana moduan. Eman den mugimendua, bada, hauxe izan da:

- (18) [*seems* (*John to be nice*)] (*D-Egitura*)
 [*John seems (t to be nice)*] (*S-Egitura*)

Kontura gaitetzen leku berria «seems» aditz jokatuak ematen diola kasua «John»i. IS honek hartzen du eduki semantikoa perpaus batean («to be nice») eta kasua, berriz, bestean («...seems»). Mugimendu horrek aztarna edo traza bat uzten du (t), baina ez naiz xehetasun gehiagotan sartuko. Euskararen kasuan ez dakigu «mugi α »rik ematen denik, eta ez dakigu, horregatik, nola funtzionatzen duten perpaus-mota hauek.

Adibide hau ematerakoan, noski, argumentazio osoa erraztu dut, baina, hala ere, ikus daiteke formulazio teorikoa ez dela lehen garaikoa bezalakoa, nahiz eta, azken batean, bai *Aspects*-eko eredu eta bai eredu berri hau ere, denok barruratu ditugun hizkuntzaren propietateak xeheki aztertzen eta azaltzen saiatzen diren.

AZKEN OHARRAK

Eranskin moduko honekin batera aurkezten dugu zuzenean Chomskyren beraren artikulu bat. Lantxo hau, hitzaldi informal bat beraz, argitara gabe dago, nik dakidala, gazteleraz. Hor esaten den zenbait gauzak norbait harrizko duelakoan, ohar batzu egin nahiko nituzke. Lehenengo eta behin, ahalik eta itzulpen literalena egiten saiatu naiz: horrek ematen dio askotan iluntasuna lanari. Hala ere, batzutan libreki aldatu ditut gauzak, bestela ulertezin bihurtzen zitzaizkidalako. Artikulu honetan agertzen da indarrean Chomskyren pentsamendua gizakiari buruz (humanista handia da bera) eta intelektualaren irudimena eta askatasuna laneko lehenbiziko lerrotik ikus daiteke. Argi-argiak direla eta pentsatzea merezi ez dutela diogun gauzetan egoten da aniztetasun giltza: horrela, hor ematen den adibidetik horrenbeste gauza deduzitzeak, exagerazioa eman lezake. Hala ere, adibide txiki eta arrunt horretan biltzen den ezaguera —hiztunok du-

gun ezagueraren ispilu— harritzekoa da benetan: pentsa beza bi aldiz irakurleak aurrera jarraitu baino lehenago.

Adibidea bera ere indartsuagoa da ingelesez euskaraz baino, baina ez dut aldatu nahi izan eta bere hartan utzi dut:

(19) *John bought Mary a dog to play with*
Jon erosi zuen Miren a xakur ko jolas kin

(Jonek erosi zion Mireni xakur bat jolasteko)

Artikuluaren agertzen dira erreferentzia batzu, azalpen bat mereziko luketanak:

1) Hizketa Egintzak (Actos de habla, Speech Acts). Searle-k desarroilatutako teoriari dagokio. Ezagunak dira Chomsky eta Searle-ren artean izandako elkarriketak eta eztabaidak kontu honi buruz.

2) Zurruntasunaren Printzipioa (Principio de la Rigidez, Rigidity Principle). Gizakiak dituen sistema kognitiboetan agintzen duen printzipio abstraktuetako bat. Horretaz lan gogorra egiten ari dira MITeko laborategietan (ikusmenarekin eta).

3) Psikologia kritikatzten duenean, Ameriketako psikologia kritikatzten du eta hitz honetaz, «behaviorismoa» ulertzen du. Korronte honek predikamendu handia izan du han eta oraingoz ere Unibertsitate askotan irakasten da. Chomskyk ez du, normalean, deus ere esaten korronte psikoanalitikoek buruz bere idazlanetan. Nik dakidanez, aspaldi eginiko elkarriketa batean bakarrik aipatzen ditu freudiarrak eta Gestalt-eko psikologoak (Kohler, Lashley...). Hauei beste errespetuz begiratzen die, eritzietan bat ez baldin badator ere.

4) Irakurlea harrituko da, segur naiz, artikuluaren azkenaldira Piageten kritika agertzen delako eta, irakurtzen duenak pentsatuko du, Piageten teoriak han ematen zaiena baino zerbait gehiago ere merezi duela. Gauzak ez lirateke hain errazki baztertu behar.

Aipatu bezala, hemen aurkezten dugun artikulua hitzaldi bat da eta ez lan amaitua. Piaget eta Chomsky bildu ziren Parisen egun batzuz beste espezialista zenbaiten aurrean eta eztabaidatu eta parekatu egin zituzten eritzia (ikus *The Debate between Piaget and Chomsky*, Harvard, 1980). Beraz, kritika horrek badu oinarri finkatuagoa, hemen agertu ez arren.

Piageten kontzeptu klasikoa (construcción sensorio-motriz, sensorio-motor construction) «sentimen-motore eraiketa» bezala itzuli dut.

P.S.